

## Oponentský posudek diplomové práce

Autorka práce: **Bc. Lucie Čadanová**

Název práce: **Pojetí transcendence lidské existence jako nadpřirozena. Srovnání stanoviska H. de Lubaca a J. Milbanka**

Rok odevzdání: **2018**

Počet stran: **91 s.** (vč. seznamu pramenů a literatury)

Vedoucí práce: **ThLic. Prokop Brož, Th.D.**

Posuzovaná práce předkládá v češtině ne zrovna často řešenou otázkou teologické antropologie stran vztahu přirozenosti a milosti, resp. nadpřirozenosti. Jde o téma pro křesťanskou teologii tradiční a v dějinách často protichůdně řešenou. Protože v češtině stále chybí kvalitní současný přehled teologické antropologie (kromě Boublíka, který je ovšem v mnohém již překonaný), je potřeba hned z kraje autorku pochválit, že se tohoto tématu chopila. Vedle toho je třeba také kvitovat autorčin výběr studovaných autorů. Henry de Lubac i John Milbank patří do kategorie stále v češtině neznámých autorů a jejich představení je více než vhodné a potřebné.

Práce je rozdělena do čtyřech hlavních kapitol, *Úvodu* (s. 7-8) a *Závěru* (s. 83-88). V první kapitole autorka předkládá terminologii (1. *Vysvětlení pojmů*, s. 9-14), kde se snaží definovat všechny klíčové pojmy (transcendence, nadpřirozeno, milost, přirozenost, čistá přirozenost a křesťanská blaženost), se kterými bude čtenář později konfrontován. Ve druhé kapitole (2. *Dějinný vývoj: Dědictví Augustina*, s. 15-27) se autorka snaží předložit historii jednotlivých řešení, přičemž nesleduje chronologickou osu (pořadí: Baius, Jansen, Kajetán, Soto, Duns Scotus, Bellarmin, Suarez, de Lubac a encyklika *Humani generis*). V této druhé kapitole autorka již plně staví na díle de Lubaca a jeho interpretacích. Ve třetí kapitole (3. *Teorie nadpřirozena podle Henri de Lubaca*, s. 28-58) se autorka plně věnuje předložení de Lubacových myšlenek. Součástí je také krátká biografická črta. Svou interpretaci francouzského teologa rozděluje do celkem deseti podkapitol. Ve čtvrté kapitole se podrobněji věnuje díle Johna Milbanka (4. *John Milbank*, s. 59-82). Svůj výklad člení do devíti podkapitol, přičemž si autorka všimá hlavně těch pasáží v Milbankově díle, kde reaguje a interpretuje de Lubaca. V již zmíněném závěru autorka oba studované autory inspirativně komparuje.

### Formální stránka práce:

Předkládaná diplomová práce je psána zkušeně, s přehledem a vyznívá vysoce nadprůměrně. Autorka tématu rozumí a dokáže jasně rozlišovat velmi abstraktní subtémata a rozdílné úhly pohledu. Vychází z převážně cizojazyčné literatury (němčina, angličtina, italština), a to jak té primární, tak i té sekundární. Absence francouzské literatury je znát hlavně v případě de Lubaca, kdy jej autorka cituje jen z německých překladů.

Obecně nejde rozhodně o jednoduchý text, který se s přibývajícím stránkami stává trochu únavným. Jistě by neškodilo pro případné publikování (ať časopisecky, nebo monografií) výraznějších stylistických úprav, které by text oživily a zpřístupnily širšímu okruhu čtenářů. V zásadě jde o 1) větší provázanost jednotlivých podkapitol s celkem práce; 2) provázet čtenáře svým textem; 3) těžké pasáže obohatit jednodušším stylem s lehčími tématy.

Nyní krátce uvedeme několik nevhodných formulací:

- na s. 9: autorka uvádí: „Přesto zde existuje vztah, ačkoli Bůh jakožto dokonalý a nezávislý na jiných věcech má k tvoru vztah pouze pomyslný, kdežto člověk, tvor na Bohu závislý, má ke Stvořiteli vztah jakožto k principu své existence.“ Co znamená ona „pomyslnost“ vztahu Boha k tvorům? V současnosti je „pomyslný“ synonymem pro „fiktivní, domnělý“. Svobodova interpretace pojetí vztahu Stvořitele ke stvoření, jak na ní sama autorka odkazuje, je významově hlubší. Odkazuje totiž na aktivní a pasivní pojetí vztahu Stvořitele a stvoření podle Tomáše Akvinského. O „pomyslný“

vztah jde ze strany Boha (sic!), jakožto působící příčiny, která je činností jež je totožná s Boží esencí!

- s. 10: autorka se zde snaží o definici termínu „nadpřirozeno“; zápolí s vhodným substantivem, ovšem nebylo by jednodušší uvádět termín „nadpřirozenost“? Výraz „nadpřirozeno“ má poměrně více ezoterický ráz.

- s. 11: co znamená „usouvztažený stav“ ve větě: „...autoři hovořící o *nadpřirozenu* mají na zřeteli usouvztažený stav, který sice vychází z imanence, zakládající se na přirozenosti, nicméně vyžaduje přesazení pouhého imanentního sebeurčení.“

- s. 15: autorka shrnuje v dějinné pasáži: „Prakticky až do 2. vatikánského koncilu se teologické uvažování odvíjelo v rámci tzv. *manualistické teologie*.“ Tato věta je však značně reduktivní, zvláště když jí autorka otevírá kapitolu s celými dějinami řešení teologické otázky (2. Dějinný vývoj: Dědictví Augustina). O tzv. manualistické teologii přeci hovoříme až po Tridentském koncilu (1545-1563)!

- s. 16: autorka chybně uvádí, že dekret proti Baiovi se jmenoval „*Ex omnibus afflictionis*“, správně má však být „*Ex omnibus afflictionibus*“, přičemž bych doporučil vložit odkaz na Denzinger, č. 1901-1980.

- s. 28: autorka chybně uvádí: „J. Meréchala“, správně má však být „J. Maréchala“

- s. 28 a pozn. 59: odkaz na *iencyklopedii* není zrovna nejvhodnější literatura k životopisu de Lubaca, zvláště, když má jít o odkaz na encykliku *Humani generis*, a o jejím napětí vůči de Lubacovu dílu. Medialony k Lubacově osobě a textu *Humani generis* jsou v teologických encyklopediích všech možných jazyků. Autorka mohla odkázat na adekvátnější zdroj.

- s. 59-60: Naprosto nevhodná se jeví následující formulace: „Pro účely naší práce nebude od věci zmínit na tomto místě obecný význam výrazu *ortodoxie*, jak jej chápe C. V. Pospíšil. Tímto výrazem míní pluralismus názorů na určitý, jakýkoliv teologický problém. Považuje za zcela samozřejmé, nachází-li se vedle sebe (teoreticky nekonečné) množství mínění a postojů k danému problému. Úkolem je ovšem stanovit meze, v nichž se se svým názorem pohybujeme, a nebát se do tohoto prostoru neboli, podle C. V. Pospíšila, intervalu, integrovat vše, co integrovatelné je. Představíme-li si tyto meze jako černou a bílou, pak je náš jazyk dokáže dosti dobře rozlišit. Problémem je rozlišit množství odstínů šedi mezi nimi. Nejde zde o teoretické teze, upozorňuje C. V. Pospíšil, ale o konkrétní živé lidi, kteří mají svou víru a určitým způsobem ji prožívají.“ Celá pasáž je naprosto nedostatečná a silně zavádějící. Jak to, že autorka nezmiňuje církev, magisterium, Ducha svatého..., když mluví o *orthodoxii*? Sice chce psát o „obecném významu výrazu“, ale zároveň hovoří o „teologickém problému“. Jak to, že zde autorka nezmiňuje co konkrétně vytváří ty meze za nimiž již není *orthodoxie*? Navíc, copak je možné říci, že *orthodoxie* je pluralismus? Kde je ona jednota víry a vyznání? Celá pasáž o *orthodoxii* je tedy nevhodně vytržená z hlubšího kontextu díla prof. Pospíšila. Autorka zde přehlíží celou řadu velmi důležitých detailů- jak pro pochopení textu, tak pro pochopení faktu samotného.

- s. 59, 64 a 72: autorka chybně užívá dvojího přepisu jména Mikuláš Kusánský; na s. 59 a 64 jej přepisuje Kusánský, na s. 72 Cusánský.

- s. 74: tmiňme, také několik malých chyb: „Správě de Lubac rozpoznává,...“ má být: „Správně de Lubac rozpoznává,...“

- s. 80: „Milbank během svého rozboru zcela smlčel skutečnost církve...“ má být: „zamlčel“, nebo „přehlédl“

- s. 81: Nevhodně také zní: „Milbank nachází v Marii, ve „věčně ženském“ místo, kde je možné aplikovat správným způsobem pojaté *nadpřirozeno*.“ Co znamená ono „věčné ženské“?

- s. 81: Přímo citaci zase autorka jednoznačně měla vložit k následující větě: „Milbank ještě jednou aplikuje *sofiologii*, když v tzv. *rozdílnosti v obdarování* rozlišuje nekonečně dynamické a současně kompletní božství, které se daruje člověku a Maria je přijímá. Milbank takto pojaté božství nazývá *bohyní*.“ Zde rozhodně měla autorka odkázat na specifický anglický termín, který Milbank užívá. V češtině je termín „*bohyně*“ vsutku silně zavádějící.

- s. 89-91: nesrovnalosti také najdeme v seznamu literatury, kde například autorka u některých monografií uvádí ISBN, u některých nikoliv;

- s. 89: dále pak, autorka uvádí anglický překlad de Lubacova díla: „*Augustinianism and the modern theologie*“ de Lubacovo dílo však v anglickém překladu nese název: „*Augustinianism and the Modern Theology*“.
- s. 89: autorka uvádí Milbankovo dílo: „*Suspedned Middle*“, má být ovšem „*Suspended Middle*“. Navíc originální název má i podtitul: „*Henri de Lubac and the Debate Concerning the Supernatural*“, jak to sama autorka uvádí na s. 8, což měla přidat i sem
- s. 90: KKC v českém překladu z r. 1995 rozhodně nemá pouhých 209 stran, ale cca 790
- s. 90: monografie prof. Pospíšila *Hermeneutika mystéria*, nese důležitý podtitul: *Struktury myšlení v dogmatické teologii*; proč jej autorka v soupisu literatury neuvádí?
- s. 91: Karl Rahner vskutku nevydal český překlad *Teologického slovníku* v Herderu v roce 1988, jak uvádí autorka, ale v nakladatelství Zvon v Praze v roce 1996 a znova revidovaně ve Vyšehradě v roce 2009
- s. 91: autorky Ryšková a Mikulicová nevydaly monografii *Myšlení o transcendenci*, ale byly editorkami této kolektivní monografie; autorka to měla zohlednit zkratkou „(eds.)“ vloženou za obě jména
- s. 91: autorka uvádí také nepřesně „A. SCOLA, G. MARENGO, J. PRADES LÓPEZ. *La persona umana. Antropologia teologica*, Milano...“; mělo být, tak jak je autorčiným územ: „SCOLA Angelo, MARENGO, Gilfredo, PRADES LÓPEZ, Javier. *La persona umana. Antropologia teologica*. Milano...“
- s. 91: autorka v seznamu periodik odkazuje na tři čísla MKR Communio. Ovšem opomíjí o jaké články a hlavně o jaké autory jde. Což je v rámci soupisu literatury nezbytné.

Souhrně můžeme stran formální stránky říci, že – navzdory několika nevhodným formulacím, a nutným zásadnějším úpravám v seznamu literatury - je práce dostačující a splňuje kritéria.

### **Obsahová stránka práce:**

Nyní se chceme krátce věnovat obsahové stránce diplomové práce. Jak jsme již naznačili, výběr tématu třeba kvitovat. Otázka přirozenosti, milosti a nadpřirozenosti, a jejich vztahu je stále aktuální a v českém prostředí prakticky nezpracovaná.

Realizovat pak v rámci diplomové práce analýzu de Lubaca je více než šťastné. Škoda, že autorka nejde více do hloubky a nesnaží se o čtení de Lubaca v jeho vlastním pojetí. Dlouhé pasáže o Lubacově interpretaci minulých teologů jsou sice zajímavé a přínosné, ale příliš zavádějící a pro čtenáře nesnadno pochopitelné, protože často odvádějí od de Lubaca samotného. Právě třetí kapitola práce, kde autorka předkládá vlastní analýzu de Lubacova pojetí se z tohoto pohledu stává příliš hutnou a nejasnou. Chybí zde jednotící linie, případně větší provázanost výkladu s celkem práce. Čtenář se zde ztrácí v přehršli – sice kvalitních – faktů a konstatování. Možná autorka mohla vsadit na metodologicky jednodušší analýzu jednoho konkrétního de Lubacova díla a tam vynechat pasáže o dějinách teologie.

S tím také souvisí, zdali autorka vskutku musela doplnit svou interpretaci de Lubacova myšlení o Milbankovo myšlení. Milbanka stejně autorka analyzuje jen na pasážích, ve kterých se vyjařuje k de Lubacovi. Čímž se trochu vytrácí samotný Milbank. Jistě pro srovnání díla de Lubaca a Milbanka je to vhodné, a v mnohém inspirativní, ale do jisté míry zavádějící. Milbankovo myšlení je zkrátka něco jiného než Milbankova interpretace de Lubaca. Možná tedy autorka mohla také zvolit právě jen Milbankovo dílo a to důkladněji zanalyzovat. Zvláště, když je autor v Čechách více neznámý, než Henri de Lubac. Možná by analýza právě jen jeho díla byla z tohoto pohledu stejně přínosná.

Přístupme nyní k problematickým pasážím. Hned první kapitola, která se zabývá terminologií je již vskutku teologickou syntézou. Což není chybou. Ovšem čtenář by zde jistě očekával spíše jednodušší vstup do náročného textu. Vedle toho, jsou definice jednotlivých pojmů postaveny na precizních formulacích Karl Rahnera či právě de Lubaca. Chybí vesměs jakékoliv biblické ukotvení, což například v případě milosti se zdá být chybou. Kapitola má jistě své oprávnění, ale

mohla být postavena jednodušeji jen na předběžných formulacích, které by později mohly být revidovány a upraveny. Nebo právě naopak, mohla se právě tato kapitola stát centrem práce, tedy jak definuje de Lubac a Milbank milost či nadpřirozenost?

Další problém nastává v historické pasáži, kde se autorka zabývá vývojem teologického promýšlení studované otázky (viz 2. *Dějinný vývoj: Dědictví Augustina*, s. 15-27). Jednak zde autorka volí dosti netradiční řazení jednotlivých teologů, když předkládá spíše tématickou následnost, než chronologickou. Autorka uvádí autory v tomto pořadí: Baius (z. 1589), Jansen (z. 1638), Kajetán (z. 1534), Soto (z. 1560), Duns Scotus (z. 1308), Bellarmin (z. 1621) či Suarez (z. 1617). Toto řazení jistě stálo za lepší a jasnější vysvětlení. Zásadní otázka však je, že autorka již zde v mnohém odkazuje na de Lubaca z jehož interpretace většinou vychází. Což jistě není chybou, ale k de Lubacovi se autorka měla dostat až v rámci své třetí kapitoly. Již zde se tedy autorka nevyhne analýze jeho díla, což je v celku práce poměrně matečné a metodologicky nepřesné. Měla se zde držet krátkého popisu dějinného vývoje, který by předložila podle sekundární literatury (Beinertův *Slovník katolické dogmatiky*, případně publikace Lenky Karfíkové o Augustinovi, *Lexikon für Theologie und Kirche*, případně jiné). Navazující otázka je, proč autorka ve svém přehledu vynechala přímé odkazy na Augustina. O Augustinovi se dozvídáme pouze z pera de Lubaca či Colomba. Případně, proč autorka neodkázala na Pelagia, Bernarda z Clairvaux, či Martina Luthera? Zaráží také, proč se v této kapitole vyhnula Tomáši Akvinskému? Autorka sice odkazuje na toto slavné jméno ve své práci několikrát, ale vždy v interpretaci studovaných autorů (Kajetánem počínaje). Jistě by všichni tito zmínění autoři v kapitole mohli být v hojnosti zastoupeni, buď přímo, nebo alespoň shrnujícím odkazem.

Z dalších pasáží zmiňme, že není úplně jasné, čeho je Milbank představitelem, zdali *new orthodoxy*, jak autorka uvádí na s. 7, nebo *radical orthodoxy*, jak autorka uvádí na s. 59. Pokud jde o dva termíny odkazující na tentýž teologický směr, pak to mělo být autorkou uvedeno na začátku práce. Je ovšem nutno dodat, že v teologický kruzích je také známé hnutí *neo-orthodoxy* spjaté s Karl Barthem či Richardem Niebuhrem. I z těchto důvodů je škoda, že nás autorka blíže neseznámila jednak s podrobnější biografií a bibliografií Johna Milbanka, potažmo právě s hnutím *radical orthodoxy*. Omezila se pouze na jednu stránku nejasného, protože příliš obecného zařazení (na s. 59).

Z obsahového hlediska je jistě také škoda, že autorka více a hlouběji nerozvinula své konstatování o přínosnosti Milbankova konceptu o vertikální a horizontální suplementaritě. „Na tomto místě formuluje Milbank velmi přínosnou tezi své knihy, když tvrdí, že vertikální suplementarita milosti je vždy zprostředkovávána horizontální suplementaritou kultury.“ (s. 80)

Tyto otázky a náměty nad obsahovými nejasnostmi práce, jsou vskutku pouze řečnickými otázkami, než výtkami. Práce je hodnotná a i přes přílišnou - několikrát zmíněnou - hutnost výkladu, je naprosto dostačující a splňuje tak téměř všechny kritéria pro diplomovou práci i z obsahového hlediska.

### **Závěrečné zhodnocení:**

Posuzovaná diplomová práce je z formálních i obsahových hledisek naprosto dostačující a splňuje dle mého soudu všechny kritéria, aby mohla být přijata k obhajobě. Jistě je zde řada chyb, zavádějících formulací, výrazných opomenutí, ale ty v celku práce vyznívají jako detaily.

Za zásadní negativum práce považuji přílišnou hutnost výkladu, ve kterém se ztrácí jednotící linie výkladu. Což je ovšem problém stylu autorky, který nemohu a nechci posuzovat. Jen to krátce konstatuji. Tento autorčin styl rozhodně není chybný. Spíše mi, jako čtenáři, chyběla jednoduchost ve formulacích a tedy obtížnost pochopení autorčina výkladu. Textu tedy dle mého názoru chyběla zjednodušující korektura celé práce, kde by například autorka doplnila lehčí pasáže, ve kterých by čtenáře seznámila s tím, proč následuje ta a ta kapitola, k čemu jsme již dospěli, co nás čeká, apod...

Ještě jednou a rád uvádím, že práce je v jistých ohledech nadprůměrná. A to i přesto, že se zde vyskytuje celá řada nepřesných a zavádějících informací. Pokud by se autorka rozhodla práci

publikovat, pak vedle výše řečeného doporučuji ke zvážení také redukci analýzy na jednoho studovaného autora (de Lubaca nebo Milbanka), případně přepracování dějinné pasáže bez využití de Lubacových interpretací.

Navrhuji tedy tuto diplomovou práci klasifikovat jako *eminenter*, nejhůře pak jako *valde bene*. O finální klasifikaci, necht' rozhodně autorka sama při ústní obhajobě práce.

**Dotaz pro ústní obhajobu práce:**

V závěru své práce píšete o přínosném Milbankově konceptu vertikální a horizontální suplementarity (viz s. 80). Můžete shrnout toto jeho pojetí a krátce říci, proč by mohlo být přínosné pro nás katolíky v České republice?

V Praze dne 13. srpna 2018

Lukáš Nosek, Th.D

